

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi

BİRİNCİ SEKSIYA

NATİQ MİRZƏYEV (NATIG MIRZAYEV) AZƏRBAYCANA QARŞI məhkəmə işi

(Ərizə № 36122/06)

QƏRAR

Strasburq

22 noyabr 2011-ci il

Bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndində göstərilən hallarda qəti qərara çevriləcəkdir. O, redaktə xarakterli dəyişikliklərə məruz qala bilər.

Natiq Mirzəyev Azərbaycan qarşı məhkəmə işində,
Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (Birinci Seksiya),
hakimlər:

Nina Vayiç (*Nina Vajić*), *sədr*,

Anatoli Kovler (*Anatoly Kovler*)

Xanlar Hacıyev (*Khanlar Hacıyev*),

Miryana Lazarova-Traykovska (*Mirjana Lazarova Traykovska*),

Culiya Lafranke (*Julia Laffranque*),

Linos-Aleksandre Sisilianos (*Linos-Alexandre Sicilianos*),

Erik Möze (*Erik Møse*),

habelə Seksiyanın katibinin müavini Andre Vampakdan (*André Wampach*) ibarət tərkibdə
Palatada iclas keçirərək,

3 noyabr 2011-ci ildə qapalı müşavirə keçirərək,

həmin tarixdə qəbul edilmiş aşağıdakı qərarı elan edir:

PROSEDUR

1. İş İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın ("Konvensiya") 34-cü maddəsinə əsasən vətəndaşlığı olmayan cənab Natiq Fərhad oğlu Mirzəyev ("ərizəçi") tərəfindən 18 avqust 2006-cı ildə Məhkəməyə təqdim edilmiş Azərbaycan Respublikasına qarşı ərizə (№ 36122/06) əsasında başlanıb.

2. Ərizəçini Bakıda vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olan cənab F. Zeynalov təmsil edib. Azərbaycan Hökumətini ("Hökumət") onun nümayəndəsi cənab Ç. Əsgərov təmsil edib.

3. Ərizəçi konkret olaraq iddia etdi ki, həbsdə saxlanma şəraiti sərt olub və həbsxanada ona adekvat tibbi yardım göstərilməsindən imtina edilib. O, həmçinin iddia etdi ki, tibbi yardımın göstərilmədiyinə dair iddia ilə bağlı Bayıl həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı ölkədaxili məhkəmə icraatı onun iştirakı olmadan keçirilib.

4. 26 noyabr 2009-cu ildə Məhkəmə ərizəni qismən qəbul olunmayan elan etdi və ərizəçinin həbsdə saxlanma şəraitinə, ona tibbi yardım göstərilməməsinə və mülki prosesin ədalətsizliyinə dair şikayətlər barəsində Hökumətə məlumat verməyi qərara aldı. Həmçinin qərara alındı ki, ərizəyə mahiyyəti üzrə baxılması onun qəbul edilənliyinə baxılması ilə eyni vaxtda həyata keçirilsin (29-cu maddənin 1-ci bəndi).

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

5. Ərizəçi 1971-ci ildə Bakıda anadan olub və hazırda Qobustan həbsxanasında ömürlük həbs cəzası çəkir.

A. Ərizəçinin cinayət işi üzrə məhkum edilməsi

6. Ərizəçi iki adamöldürmə də daxil olmaqla 1994-cü ildə törədilmiş bir sıra cinayət əməllərində iştirakçılığa görə hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən axtarışda idi.

7. 22 oktyabr 1998-ci ildə ərizəçi Rusiyada həbs edildi və 11 mart 1999-cu ildə Azərbaycana ekstradisiya olundu.

8. 24 yanvar 2000-ci ildə Ali Məhkəmə birinci instansiya məhkəməsi qismində iclas keçirərək ərizəçini adamöldürmə ittihamlarının iki bəndi, oğurluq ittihamlarının bir neçə bəndi, qanunsuz silah saxlama və qanunsuz silah satışı və xuliqanlıq ittihamları üzrə məhkum etdi. Bu cinayətlərə görə cəzalar birləşdirildi və ərizəçi ömürlük azadlıqdan məhrum etmə və əmlak müsadirəsi cəzasına məhkum olundu.

B. Ərizəçinin həbsxanada saxlanma şəraiti

1. Saxlanma şəraitinin ərizəçi tərəfindən təsviri

9. Məhkum edildikdən sonra 2000-ci ilin yanvarında ərizəçi o dövrdə ölüm cəzasına məhkum edilənlər üçün nəzərdə tutulmuş Bayıl həbsxanasının 5-ci korpusuna köçürüldü.

10. 5 yanvar 2001-ci ildə o, Bakı ərafında yerləşən Qobustan həbsxanasına köçürüldü və hazırda orada saxlanılır. Ərizəçi bir nəfər başqa məhbusla birlikdə sahəsi 2,5 x 3,8 metr və hündürlüyü 3,5 metr olan kamerada saxlanılır. Kamerada iki çarpayı, çarpayının yanında kiçik dolabça, bir kiçik masa və kameranın döşəməsinə bərkidilmiş iki stul var. Tualetin olduğu yer kameranın qalan hissəsindən ayrılıb. Döşəmə və tavan, müvafiq olaraq, daşdan və betondan düzəldilib. Kameranın içərisində temperatur yayda çox yüksək, qışda isə çox aşağı olur. Mərkəzi isitmə sistemi var, amma istiliyi yetərinə deyil.

11. Metal barmaqlıqlı pəncərədə şüşə yoxdur və qışda şəffaf polietilen plyonka ilə bağlanır. İçəridə təmiz hava olmur və kamera təbii yolla ventilyasiya olunmur. Həbsxanada verilən yeməklərin keyfiyyəti çox vaxt aşağı olur və orada yetərinə ət və vitaminlər olmur, menyu rəngarəng deyil və yeknəsəqdir. Məhbusların gündə yalnız yarım saata yaxın açıq havada olmasına icazə verilir.

2. Saxlanma şəraitinin Hökumət tərəfindən təsviri

12. Qobustan həbsxanasına köçürüldükdən sonra ərizəçi, müvafiq olaraq, 5-ci bölmədəki 150 sayılı kamerada və 6-cı bölmədəki 184 sayılı kamerada saxlanılıb. O, 6 aprel 2005-ci ildən 6-cı bölmədəki 188 sayılı kamerada saxlanılıb. Bu kameraların hamısı iki məhbus üçün nəzərdə tutulub və sahələri 10 kvadrat metrdir.

13. Ərizəçinin saxlanma şəraiti bütün milli və beynəlxalq tələblərə və standartlara cavab verir. Kameradakı pəncərəni içəridən açmaq olar. Pəncərə kifayət qədər genişdir və təbii işığın və təmiz havanın içəriyə daxil olmasına mane olmur. Kamera həmçinin elektrik lampaları ilə, ventilyatorla və radioqəbuledici ilə təchiz olunub.

14. 2008-ci ilin iyunundan məhbuslar gündə dörd saat, istirahət və bayram günləri isə altı saat televizora baxmaq hüququna malikdirlər. Həbsxanada məhbuslar üçün açıq olan kitabxana var. Sanitariya şəraiti normaldır və verilən yeməklərin keyfiyyəti yaxşıdır. Ərizəçi gündə bir saat açıq havada gəzmək hüququna malikdir.

C. Həbsxanada saxlanıldığı müddətdə ərizəçinin müalicəsi

1. Aldığı müalicənin ərizəçi tərəfindən təsviri

15. Bayıl həbsxanasına gəldiyi vaxt ərizəçi sağlam vəziyyətdə idi və hər hansı xəstəlikdən əziyyət çəkmirdi. Bayıl həbsxanasında öncə ərizəçi əvvəllər infeksiyon şəraitdən əziyyət çəkən məhbusların yerləşdirildiyi dezinfeksiya olunmayan kamerada salındı.

16. 2000-ci ilin fevralında ərizəçi başqa kameraya köçürüldü, o, həmin kameranı vərəmdən əziyyət çəkən məhbus A. ilə paylaşdı. Ərizəçinin sözlərinə görə, kamera yoldaşından vərəmə yoluxmuşdu. O, xəstəliyin ilk əlamətlərini həmin kameraya köçürüldükdən az sonra hiss etməyə başladı. O, 15-16 fevral 2000-ci ildən 20 mart 2000-ci ilədək, 19-20 may 2000-ci ildən iyunun və ya iyulun ortalarında və oktyabrın əvvəlindən 2001-ci il yanvarın 5-dək A. ilə eyni kamerada qalmışdı.

17. Həmin dövrdə Bayıl həbsxanasının 5-ci korpusunun vərəmdən əziyyət çəkən məhbusları adətən hər hansı ixtisaslaşmış tibb müəssisəsinə köçürülmür və öz kameralarında qalmaqla müalicə alırdılar. Vərəmdən əziyyət çəkən məhbuslar arasında ölüm faizi yüksək idi.

18. Qobustan həbsxanasına köçürüldükdən sonra 2001-ci ilin iyununda ərizəçiyə ağciyər vərəmi diaqnozu qoyuldu. Həmin vaxtadək o, çəkisinin xeyli hissəsini itirmiş və qanlı öskürəklə

öskürməyə başlamışdı. 9 iyun 2001-ci ildə o, stasionar müalicə üçün Vərəmli Məhbuslar üçün İxtisaslaşmış Tibb Müəssisəsinə köçürüldü. O, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının *DOTS* proqramı (birbaşa müşahidə altında qısa müalicə kursu) əsasında müalicə aldı.

19. 16 fevral 2002-ci ildə ərizəçi geriyə – Qobustan həbsxanasına köçürüldü və orada ambulator müalicə almaqda davam etdi. 2004-cü il oktyabrın 2-dən 9-dək, 2005-ci il oktyabrın 1-dən 8-dək, 2005-ci il noyabrın 26-dan dekabrın 3-dək və 2005-ci il dekabrın 24-dən fevralın 10-dək ərizəçi müayinə və stasionar müalicə üçün müxtəlif tibb müəssisələrinə göndərildi.

20. Ərizəçinin sonuncu müayinəsindən və stasionar müalicəsindən sonra Ədliyyə Nazirliyinin Tibb Müəssisəsinin verdiyi açıqlamaya əsasən, ərizəçiyə, digər xəstəliklərlə yanaşı, hər iki ağciyərin yuxarı bölmələrinin möhkəmlənmə mərhələsində olan fokal vərəmi və vərəm simptomlarının qalıqları diaqnozu qoyuldu.

2. Ərizəçinin aldığı müalicənin Hökumət tərəfindən təsviri

21. Hökumət bildirdi ki, ərizəçinin Bayıl həbsxanasında vərəmə yoluxmasına şübhə edir. O, 2000-ci ilin mayında A. ilə bir kamerada qalarkən sonuncu sağalmışdı və onun xəstəliyi yoluxucu deyildi. Bununla bağlı Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçiyə vərəm diaqnozu 2001-ci ilin iyununda, Qobustan həbsxanasında olduğu vaxt qoyulmuşdu.

22. Ərizəçi Vərəmli Məhbuslar üçün İxtisaslaşmış Tibb Müəssisəsinə göndərilmiş və orada ÜST-nin *DOTS* proqramı əsasında stasionar müalicə almışdı. Ərizəçinin müalicəsi 16 fevral 2002-ci ilədək davam etmiş və o, sağaldıqdan sonra geriyə – Qobustan həbsxanasına köçürülmüşdü.

23. 26 mart 2002-ci ildə ərizəçi vitaminlər qəbul etməklə ambulator müalicə aldı. 7 aprel 2002-ci ildə bu müalicə yekunlaşdı və ərizəçinin səhhəti qənaətbəxş sayıldı. 12 iyun və 8 oktyabr 2002-ci ildə və 12 mart 2003-cü ildə ərizəçi həmin tərəfindən müayinə olundu və səhhətində pisləşmə müşahidə edilmədi.

24. Daha sonra ərizəçi 24 fevral 2004-cü ildə, 1 may 2003-cü ildə, 3 iyun 2004-cü ildə və 24 oktyabr 2005-ci ildə Qobustan həbsxanasının həkimlər qrupu tərəfindən müayinə olundu. Hər bir müayinənin nəticələrinə əsasən, ərizəçiyə ağ ciyər vərəmindən sağaldığı barədə klinik diaqnoz qoyuldu və ambulator nəzarət altında olması tövsiyə edildi.

25. 2004-cü il oktyabrın 2-dən 9-dək ərizəçi həbsxananın tibb bölməsində müayinə olundu və klinik laborator müayinənin və rentgen müayinəsinin nəticələrinə əsasən, stasionar müalicəyə ehtiyac görülmədi.

26. 2005-ci ilin oktyabrında ərizəçiyə yenidən tibb bölməsinə getmək tapşırığı verildi, lakin o, oruc tutması ilə əlaqədar olaraq bundan imtina etdi.

27. 26 noyabr 2005-ci ildə və 24 dekabr 2005-ci ildə aparılmış müayinələrdən sonra ərizəçinin səhhəti tamamilə yaxşılaşmış elan olundu və bildirildi ki, *DOTS* proqramı əsasında hər hansı xüsusi müalicəyə ehtiyac yoxdur.

D. Adekvat tibbi yardım göstərilmədiyinə dair iddia ilə bağlı mülki icraat

1. Bayıl həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı məhkəmə icraatı

28. 10 oktyabr 2005-ci ildə ərizəçi Bayıl həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı mülki iddia qaldıraraq sağlamlığına vurulmuş ziyana görə kompensasiya tələb etdi. O, iddia etdi ki, saxlanma şəraitinin pis olduğu və onun vərəmli məhbuslarla eyni kameralarda saxlanıldığı nəzərə alınarsa, həbsxanasının müdiriyyəti onun vərəmə yoluxmasına görə birbaşa məsuliyyət daşıyır. Bu iddialarının təsdiqi üçün o, əvvəllər Bayıl həbsxanasında saxlanılmış digər məhbusların yazılı ifadələrini təqdim etdi. Bundan başqa, ərizəçi məhkəmədən xahiş etdi ki, məhkəmə iclaslarında onun iştirakını təmin etsin.

29. 24 yanvar 2006-cı ildə Səbail rayon məhkəməsi ərizəçinin iddia tələbini rədd edərək müəyyən etdi ki, ərizəçi xəstə məhbuslarla eyni kameraya bilərəkdən salındığını və nəticədə vərəmə

yalnızlığını sübut edə bilməyib. Məhkəmə daha sonra bildirdi ki, belə olan halda Bayıl həbsxanasının müdiriyyəti tərəfindən ərizəçi qarşı hər hansı pis rəftarın baş verdiyini hesab etmək olmaz. Həmin vaxt Bayıl həbsxanasında saxlanılmış digər məhbusların yazılı ifadələrinə gəldikdə, məhkəmə qərara aldı ki, bu ifadələr etibarlı deyil, çünki bu ifadələrin müəllifləri Bayıl həbsxanasının keçmiş məhbusları olmaqla Bayıl həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı qərəzli mövqe tuta bilərdilər.

30. Ərizəçi birinci instansiya məhkəməsinin iclaslarında şəxsən iştirak etmədi, amma nümayəndə ilə təmsil olundu. Birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsində ərizəçinin məhkəmə iclasında iştirakına dair vəsatəti barədə heç nə deyilmədi.

31. Ərizəçi apellyasiya şikayəti verərək əvvəlki şikayətlərini və məhkəmə iclaslarında iştirakına icazə verilməsi barədə vəsatətlərini təkrarladı. 14 iyul 2006-cı ildə ərizəçi apellyasiya şikayətinə onun və nümayəndəsinin iştirakı olmadan baxıldı və Apellyasiya Məhkəməsi ərizəçinin arqumentlərini əsassız hesab edərək apellyasiya şikayətini rədd etdi. Ərizəçinin kassasiya şikayətindən sonra 8 may 2007-ci ildə Ali Məhkəmə 14 iyul 2006-cı il tarixli qətnaməni ləğv etdi və işi yenidən baxılmaq üçün Apellyasiya Məhkəməsinə göndərdi. Ali Məhkəmə müəyyən etdi ki, Apellyasiya Məhkəməsi nə ərizəçinin apellyasiya iclasında iştirakı məsələsini nəzərdən keçirib, nə də onun nümayəndəsinə iclasın vaxtı və yeri barədə məlumat verib. Ali Məhkəmənin qərarının müvafiq hissəsində deyilirdi:

“Mülki Prosesual Məcəllənin 372.1-ci maddəsinə əsasən tam hüquqlu məhkəmə kimi işə, işdə olan və əlavə təqdim olunmuş sübutlar əsasında mahiyyəti üzrə baxan apellyasiya instansiyası məhkəməsi azadlıqdan məhrum edilməsi səbəbindən N. Mirzəyevin məhkəmə iclaslarında iştirak etmək hüququnu həyata keçirməsinin mümkünsüzlüyü məsələsini müzakirə etməyib və onun məhkəmə iclaslarında iştirakını təmin etmək üçün hər hansı tədbir görməyib və ya qərar qəbul etməyib. N. Mirzəyevin nümayəndəsi məhkəmə iclasının yeri və vaxtı barədə məlumatlandırılmayıb. Beləliklə, N. Mirzəyev öz işi üzrə məhkəmə iclasında iştirak etmək və Mülki Prosesual Məcəllənin 47.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş prosesual hüquqlardan yararlanmaq imkanından məhrum edilib”.

32. 26 sentyabr 2007-ci ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi işə ərizəçinin iştirakı olmadan, amma onun nümayəndəsinin iştirakı ilə baxaraq ərizəçinin apellyasiya şikayətini rədd etdi və Səbail rayon məhkəməsinin 24 yanvar 2006-cı il tarixli qətnaməsini qüvvədə saxladı. Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsində ərizəçinin məhkəmə iclasında iştirakına dair vəsatəti barədə heç nə deyilmədi.

33. 26 fevral 2008-ci ildə Ali Məhkəmə ərizəçinin kassasiya şikayətini rədd etdi və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin qətnaməsini qüvvədə saxladı. Ali Məhkəmədəki icraat ərizəçinin iştirakı olmadan, amma onun nümayəndəsinin iştirakı ilə keçirildi. Ali Məhkəmə qeyd etdi ki, ərizəçinin iclasda iştirak etməməsi apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsinin ləğvi üçün əsas deyil, çünki ərizəçi həmin iclasda nümayəndə ilə təmsil olunub. Ali Məhkəmə həmçinin qeyd etdi ki, ərizəçinin iclasda şəxsən iştirakı məcburi deyildi və onun iştirakı yalnız məhkəmə zəruri hesab etdikdə təmin edilməli idi. Ali Məhkəmənin qərarının müvafiq hissəsində deyilirdi:

“Qanunvericilikdən aydın olur ki, məhkəmədə nümayəndə ilə təmsil olunan şəxsi məhkəmə iclasında şəxsən iştirak etməyə çağırmaq hüququ işə baxan məhkəməyə məxsusdur, yalnız bu məhkəmə zəruri hesab etdikdə o, iclasa çağırılı bilər və normanın tətbiqi məcburi deyil...”

... Apellyasiya instansiyası məhkəməsi işə baxarkən nümayəndə ilə təmsil olunduğuna görə N. Mirzəyevin məhkəmə iclasında iştirakının zəruri olmadığını nəzərə alaraq, məhkəmə kollegiyası N. Mirzəyevin iclasda iştirak etməməsi səbəbindən qətnamənin ləğvini əsassız hesab edir”.

2. Qobustan həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı məhkəmə icraatı

34. 2008-ci ilin iyununda ərizəçi Qobustan həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı mülki iddia qaldıraraq sağlamlığına vurulmuş ziyana görə kompensasiya tələb etdi. O, konkret olaraq şikayət etdi ki, Qobustan həbsxanasında adekvat tibbi yardım almaq imkanına malik olmayıb. Ərizə rus dilinə tərtib olunmuşdu.

35. 4 iyul 2008-ci ildə Qaradağ rayon məhkəməsi ərizəçinin şikayətini qəbul etməkdən imtina etdi. Məhkəmə bildirdi ki, ərizə ölkənin rəsmi dili olan Azərbaycan dilində deyil, rusca tərtib olunub və ərizənin rusca tərtib olunması heç nə ilə əsaslandırılmayıb.

36. Ərizəçinin bu qərardan şikayət verməsindən sonra Qaradağ rayon məhkəməsi ərizəçinin şikayətinə baxmağa razılıq verdi və 4 sentyabr 2008-ci ildə hazırlıq iclası keçirdi. Ərizəçinin nümayəndəsinin vəsatəti əsasında məhkəmə ərizəçinin xəstəliyi ilə bağlı ekspertin rəy verməsini tapşırırdı və məhkəmə prosesini təxirə saldı.

37. Sonra ərizəçinin nümayəndəsinin vəkalətnaməsinin müddəti bitdiyinə görə məhkəmə prosesi təxirə salındı. 17 mart 2009-cu ildə məhkəmə həm iddiaçının, həm də cavabdehin iclasa gəlməməsi səbəbindən ərizəçinin şikayətini baxılmamış saxlamağı qərara aldı.

38. Sonradan məhkəmə icraatı davam etdirildi və 15 fevral 2010-cu ildə Qaradağ rayon məhkəməsi işin mahiyyəti üzrə qətnamə çıxardı. Məhkəmə ərizəçinin şikayətini rədd edərək qeyd etdi ki, ərizəçi ona vərəm diaqnozu qoyulduqdan sonra adekvat tibbi yardımla təmin olunub. Məhkəmə həmçinin bildirdi ki, ərizəçinin iddiaları ekspert rəyi ilə təsdiqlənməyib, həmin rəyə əsasən, ərizəçinin xəstəxanada vərəmə yoluxduğunu müəyyən etmək mümkün deyildi.

39. 25 mart 2010-cu ildə ərizəçi birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsindən apellyasiya şikayəti verdi və ərizədə əvvəlki şikayətlərini təkrar etdi.

40. Apellyasiya məhkəməsindəki icraat hələ də davam edir.

II. MÜVAFİQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

41. Mülki prosesdəki tərəflər məhkəmədə şəxsən və ya nümayəndələri vasitəsilə iştirak edə bilirlər (Mülki Prosesual Məcəllənin (“MPM”) 47, 49 və 69-cu maddələri).

42. Cəzaların İcrası Məcəlləsində (“CİM”) nəzərdə tutulur ki, məhkum olunmuş şəxsin müəyyən istintaq tədbirləri ilə bağlı şahid, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs qismində iştirakı tələb olunarsa, o, həbsxanadan istintaq təcridxanasına köçürülə bilər (maddə 69-1). CİM-də məhkum olunmuş şəxsin istər iddiaçı, istərsə də cavabdeh qismində mülki prosesdə iştirakının mümkünlüyü barədə bir söz deyilmir.

HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏR

I. KONVENSIYANIN 6-CI MADDƏSİNİN 1-Cİ BƏNDİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

43. Ərizəçi Konvensiyanın 6-cı maddəsinə əsasən şikayət etdi ki, daxili məhkəmələr Bayıl həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı adekvat tibbi yardım almaması barədə şikayəti ilə bağlı məhkəmə iclaslarında onun iştirakını təmin etməyiblər. O, iddia etdi ki, daxili məhkəmələrin keçmiş məhbusların yazılı ifadələrinə əhəmiyyət verməməsi faktı nəzərə alınarsa, onun iştirakı xüsusilə vacib idi. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin müvafiq hissəsində deyilir:

“Hər kəs, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən ... məhkəmə vasitəsilə ... işinin ədalətli ... araşdırılması hüququna malikdir...”.

A. Şikayətin qəbuledilənliyi

44. Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndinin “a” yarım-bəndində nəzərdə tutulmuş açıq-aydın əsassız şikayət deyil. Məhkəmə daha sonra qeyd edir ki, o, hər hansı digər səbəblərə görə də qəbul olunmayan deyil. Buna görə də o, qəbul olunan elan edilməlidir.

B. Şikayətin mahiyyəti

1. Tərəflərin arqumentləri

45. Hökumət bildirdi ki, ərizəçi daxili məhkəmələrdəki icaslarda nümayəndə ilə təmsil olunmuşdu və onun bu icaslarda şəxsən iştirak etməsi zəruri deyildi. Hökumət daha sonra qeyd etdi ki, ərizəçinin xeyrinə yazılı ifadələr ömürlük azadlıqdan məhrum edilmiş digər məhbuslar tərəfindən verilmişdi, onlar həbsxana müdiriyyətinə qarşı qərəzli mövqe tuta bilərdilər.

46. Ərizəçi şikayətlərində israr edərək qeyd etdi ki, bu barədə vəsatətinə baxmayaraq, daxili məhkəmələr onun məhkəmə icaslarında iştirakını təmin etməyiblər. O, həmçinin bildirdi ki, məhkəmələrin onun xeyrinə verilmiş yazılı şahid ifadələrini araşdırmadan imtina etməsi onun iştirakının zəruriliyini sübut edirdi.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

47. Məhkəmə bir daha xatırladır ki, ədalətli məhkəmə araşdırması konsepsiyasının fundamental elementlərindən biri olan tərəflərin bərabərliyi prinsipi tərəflərin hər birinə əks tərəfin qarşısında əhəmiyyətli dərəcədə əlverişsiz vəziyyətə salınmamaq şərti ilə öz arqumentlərini təqdim etmələri üçün əqlabatan imkan yaradılmasını tələb edir (bax: *Krçmar və başqaları Çexiya Respublikasına qarşı*, ərizə № 35376/97, 39-cu bənd, 3 mart 2000-ci il; və "*Dombo Beheer B.V*" *Niderlanda qarşı*, 27 oktyabr 1993-cü il, 33-cü bənd, A seriyaları, № 274). Məhkəmə həmçinin xatırladır ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsi mülki məhkəmədə şəxsən iştirak hüququnu təmin etmir, əvəzində daha geniş hüquq olan iş üzrə öz mövqeyini məhkəmədə səmərəli şəkildə müdafiə etmək və qarşı tərəflə rəqabətdə bərabər imkanlardan istifadə etmək hüququnu təmin edir. 6-cı maddənin 1-ci bəndi tərəflərin bu hüquqlarının təmin edilməsi üçün istifadə edilməli olan vasitələrin seçilməsini dövlətlərin ixtiyarına buraxır (bax: *Stil və Morris Birləşmiş Krallığa qarşı*, ərizə № 68416/01, 59-60-cı bəndlər, ECHR 2005-II).

48. Məhkəmə qeyd edir ki, o, həbsxanada olan, mülki prosesdə öz iddia tələbi ilə bağlı şifahi arqumentlərini təqdim etmək istəyən ərizəçinin iclasda iştirakına icazə verməkdən məhkəmənin imtina etməsi ilə əlaqədar olan bir işdə artıq 6-cı maddənin pozulduğunu müəyyən edib. Həmin işdə ərizəçinin nümayəndə ilə təmsil olunduğuna baxmayaraq, Məhkəmə hesab etdi ki, onun pis rəftarla bağlı iddia tələbinin əsasən şəxsən yaşadığı hisslərlə bağlı olması əhəmiyyətli amildir və buna görə də onun çıxışları "iddiaçının iş üzrə mövqeyini təqdim etməsinin mühüm tərkib hissəsidir və faktiki olaraq prosesin çəkişmə xarakterinin təmin edilməsinin yeganə yoludur" (bax: *Kovalyov Rusiyaya qarşı*, ərizə № 78145/01, 37-ci bənd, 10 may 2007-ci il). Məhkəmə digər işlərdə də eyni yanaşmanı qəbul edərək vurğulayıb ki, məhkəmə icraatı ərizəçinin həbsdə saxlanma şəraiti ilə, ona qarşı pis rəftarla və ya onun qanunsuz həbsi ilə əlaqədardırsa, ərizəçinin şəxsən yaşadığı hisslər onun məhkəmə icaslarında iştirakı üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır (digər qərarlarla yanaşı, bax: *Şilberqs Rusiyaya qarşı*, ərizə № 20075/03, 111-ci bənd, 17 dekabr 2009-cu il).

49. Bu işin hallarına gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, Azərbaycanın CPM-ində iddiaçının onun iddia tələbinə baxan mülki məhkəmədəki iclasda şəxsən iştirak etmək hüququ nəzərdə tutulur. Lakin bu hüququn istər məhkəməyəqədər həbsdə olan, istərsə də cəza çəkən məhbus şəxslər tərəfindən həyata keçirilməsi barədə xüsusi norma nə CPM-də, nə də CİM-də nəzərdə tutulub.

50. Hazırkı işdə ərizəçinin məhkəmə icaslarında iştirak etməsinə icazə verilməsi barədə vəsatəti daxili məhkəmələr tərəfindən bu əsasa görə təmin olunmayıb ki, onun icaslarda iştirakı tələb olunmurdu və onu vəkili təmsil edirdi.

51. Məhkəmənin bir yerdən başqa yerə daşınmasının doğurduğu aşkar çətinlikləri nəzərə alaraq, Məhkəmə prinsipə qəbul edə bilər ki, iddia tələbi iddiaçının şəxsən yaşadığı hisslərə əsaslanmadığı hallarda məhbusun vəkillə təmsil olunması tərəflərin bərabərliyi prinsipini pozmayacaq (bax: *Kozlov Rusiyaya qarşı*, ərizə № 30782/03, 45-46-cı bəndlər, 17 sentyabr 2009-cu il). Lakin ərizəçinin Bayıl həbsxanasında ona tibbi yardım göstərilməməsi ilə bağlı iddiasının xarakterini nəzərə alaraq, Məhkəmə əmin deyil ki, nümayəndənin işdə iştirakı ərizəçinin iş üzrə mövqeyinin səmərəli, düzgün və qanəedicilik şəkildə təqdim edilməsini təmin edə bilər. Bununla bağlı Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin həbsxanada saxlanıldığı müddətdə tibbi

yardım almamasından irəli gələn kompensasiya tələbi əsasən onun şəxsən yaşadığı hisslərlə əlaqədar idi. Məhkəmə hesab edir ki, onun həbsdə saxlanma şəraitini və tibbi müalicəni təsvir edən ifadəsi (həmin şərait və müalicə barədə bildiklərini yalnız ərizəçinin özü birbaşa çatdırıb bilərdi) iddiaçının iş üzrə mövqeyinin təqdim edilməsinin zəruri tərkib hissəsini təşkil edəcəkdə. Yalnız ərizəçinin özü şəxsən ifadə verməklə kompensasiya tələbini əsaslandırma və hakimlərin suallarını (əgər suallar olarsa) cavablandırma bilərdi (bax (müvafiq dəyişikliklərlə): *Kovalyovun işi* üzrə yuxarıda istinad edilən qərar, 37-ci bənd).

52. Nəhayət, həbsxanada cəza çəkməsi faktına gəldikdə, Məhkəmə ərizəçinin məhkəmə prosesində iştirakının təmin edilməsi üsulu qismində daxili məhkəmələrin ixtiyarında olan digər bir imkandan xəbərdardır. Onlar iclasın ərizəçinin cəza çəkdiyi müəssisədə keçirilməsini təmin edə bilərdilər (bax (müvafiq dəyişikliklərlə): *Şilberqsin işi* üzrə yuxarıda istinad edilən qərar, 109-cu bənd). Lakin daxili məhkəmələr bu variantı nəzərdən keçirmədilər.

53. Müvafiq olaraq, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozuntusu baş verib.

II. KONVENSIYANIN 3-CÜ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

A. Ərizəçinin Qobustan həbsxanasında saxlanma şəraiti ilə bağlı şikayəti

54. Ərizəçinin şikayət etdi ki, Qobustan həbsxanasında saxlanma şəraiti sərt idi və pis rəftara bərabər idi. Konvensiyanın 3-cü maddəsində deyilir:

“Heç kəs işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalıdır”.

55. Hökumət bildirdi ki, ərizəçi həbsxanasında saxlanma şəraitinə aid şikayəti ilə bağlı daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməyib. Konkret olaraq, o, “Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) məhkəməyə şikayət edilməsi haqqında” Qanunla, Mülki Məcəllə ilə və ya Cəzaların İcrası Məcəlləsi ilə nəzərdə tutulan qaydada penitensiar orqanların hərəkətlərindən və ya hərəkətsizliyindən şikayət etmək imkanına malik idi. Hökumət həmçinin ərizəçinin iddiasını rədd edərək qeyd etdi ki, Qobustan həbsxanasında saxlanma şəraiti İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Komitənin (CPT) müəyyən etdiyi standartlara cavab verirdi.

56. Məhkəmə öncə xatırladır ki, bu şikayətin Konvensiyanın Azərbaycan barəsində qüvvəyə mindiyi 15 aprel 2002-ci il tarixinədək baş vermiş hadisələrə aid olan hissəsi artıq Məhkəmə tərəfindən şikayət ərizəsinin qismən qəbul edilənliyi barədə 26 noyabr 2009-cu il tarixli qərarla qəbul olunmayan elan edilib.

57. 15 aprel 2002-ci ildən sonrakı dövrə gəldikdə, Məhkəmə bir daha xatırladır ki, Konvensiyanın 35-ci maddəsində qeyd edilən daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməsi haqqında qayda dövlətə qarşı şikayətlərini Məhkəməyə təqdim etmək istəyənlərin üzərinə belə bir vəzifə qoyur ki, əvvəlcə milli hüquq sistemində nəzərdə tutulan müdafiə vasitələrindən istifadə etsinlər, bununla da dövlətlərə şərait yaradılır ki, hərəkətlərinə görə beynəlxalq orqan qarşısında cavab verməzdən əvvəl qüsurları öz daxili hüquq sistemləri çərçivəsində düzəltmək imkanına malik olsunlar. Bu qaydaya riayət edilməsi üçün ərizəçinin müraciət edəcəyi normal hüquqi müdafiə vasitələri elə vasitələr olmalıdır ki, iddia edilən pozuntularla bağlı hüquqların bərpasının təmin edilməsindən ötrü əlçatan və yetərli olsun (bax: *Aksoy Türkiyəyə qarşı*, 18 dekabr 1996-cı il, 51-52-ci bəndlər, Qərarlar və qərardadlar toplusu, 1996-VI; *Akdivar və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 16 sentyabr 1996-cı il, 65-66-cı bəndlər, Qərarlar toplusu, 1996-IV).

58. Məhkəmə qeyd edir ki, hazırkı işdə ərizəçi saxlanma şəraiti ilə bağlı şikayətini hər hansı dövlət orqanı qarşısında heç vaxt qaldırmayıb. Bundan başqa, ərizəçi hazırkı işdə həbsdə saxlanma şəraiti ilə bağlı ölkədaxili hakimiyyət orqanlarına və ya məhkəmələrə şikayət etmək vəzifəsindən onu azad edə biləcək xüsusi halların olduğu barədə məlumat təqdim etməyib. Bununla bağlı Məhkəmə qeyd edir ki, Azərbaycana qarşı analoji işlərdə o, artıq müəyyən edib ki, “Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) məhkəməyə şikayət edilməsi haqqında” Qanunda şəxsin hüquq və ya azadlıqlarını pozan dövlət orqanının hər hansı hərəkətindən və ya hərəkətsizliyindən məhkəmələrə şikayət etmək imkanı

nəzərdə tutulur. Həm Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 46-cı maddəsi, həm də daxili hüquq sistemində birbaşa tətbiq edilən Konvensiyanın 3-cü maddəsi qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftarı qadağan edir. Beləliklə, ərizəçi bu maddələrə istinad edərək saxlanma şəraitindən şikayət edə bilərdi. Lakin ərizəçi bunu etməyə cəhd göstərməyib. Bununla bağlı Məhkəmə bir daha xatırladır ki, hüquqi müdafiə vasitəsinin səmərəliliyi barədə sadəcə şübhələr ərizəçini mümkün hüquqi müdafiə vasitələrindən adi qaydada istifadə etmək tələbini yerinə yetirmək vəzifəsindən azad etmir (bax: *Məmmədov Azərbaycana qarşı*, ərizə № 34445/04, 52-ci bənd, 11 yanvar 2007-ci il; və *Kunqurova Azərbaycana qarşı* (qərar), ərizə № 5117/03, 3 iyun 2005-ci il).

59. Buradan belə nəticə çıxır ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükəndirilmədiyinə görə bu şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci və 4-cü bəndlərinə əsasən rədd edilməlidir.

B. Qobustan həbsxanasında tibbi yardım göstərilməməsi ilə bağlı şikayət

60. Ərizəçi şikayət etdi ki, həbsdə saxlanılarkən vərəmə yoluxub və həbsxanada adekvat tibbi yardımla təmin olunmayıb. Konvensiyanın 3-cü maddəsində deyilir:

“Heç kəs işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalıdır”.

61. Hökumət bildirdi ki, ərizəçi ona tibbi yardım göstərilmədiyi barədə iddiası ilə bağlı daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməyib. Konkret olaraq, Hökumət bildirdi ki, tibbi yardım göstərilmədiyinə görə Qobustan həbsxanasına qarşı qaldırılmış mülki iddia hələ də daxili məhkəmələrin icraatındadır. Hökumət həmçinin bildirdi ki, ərizəçinin şikayəti əsassızdır, çünki o, əslində həbsxanada saxlanıldığı müddətdə adekvat tibbi müalicə alıb.

62. Məhkəmə xatırladır ki, Məhkəmə tərəfindən şikayət ərizəsinin qismən qəbul edilənliyi barədə 26 noyabr 2009-cu il tarixli qərarla Qobustan həbsxanasında tibbi yardım göstərilməməsi ilə bağlı şikayətin 15 aprel 2002-ci ilə qədərki dövrə aid olan hissəsi zaman meyarına görə (*ratione temporis*) 35-ci maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulmuş Konvensiyanın müddəaları ilə bir araya sığmayan şikayət elan edilib və 35-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq rədd edilib.

63. 15 aprel 2002-ci ildən sonra ərizəçinin adekvat tibbi yardımla təmin edilməsi ilə bağlı hadisələrə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin Qobustan həbsxanasında ona tibbi yardım göstərilməməsinə dair şikayəti ilə bağlı məhkəmə icraatı daxili məhkəmələrdə hələ də davam edir. Buradan belə nəticə çıxır ki, bu şikayət vaxtından əvvəl verilib və 35-ci maddənin 1-ci və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

III. KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

64. Konvensiyanın 41-ci maddəsində deyilir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiya ona dair Protokolların müddələrinin pozulduğunu, lakin Razılığa gələn yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edərsə, Məhkəmə zəruri halda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsinə təyin edir”.

A. Ziyan

65. Ərizəçi mənəvi ziyanın kompensasiyası üçün görə 20.000 avro tələb etdi.

66. Hökumət bildirdi ki, ərizəçinin tələb etdiyi məbləğ əsassız və həddən artıqdır.

67. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçi mənəvi ziyana məruz qalıb və bu ziyan yalnız pozuntuların müəyyən edilməsi ilə kompensasiya oluna bilməz. Konvensiyanın 41-ci bəndinin tələb etdiyi kimi qiymətləndirməni ədalət prinsipi əsasında həyata keçirərək, Məhkəmə ərizəçiyə bu bənd üzrə 1.500 avro, üstəgəl bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləğini təyin edir.

B. Məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər

68. Ərizəçi Məhkəmədəki icraata çəkdiyi məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə 2.000 avro tələb etdi. Bu tələb tərkib elementləri üzrə ətraflı bölünməyib və ya hər hansı sənədlərlə təsdiqlənməyib.

69. Hökumət bildirdi ki, ərizəçinin tələbi əsassızdır və hər hansı sübutedici sənədlər yoxdur.

70. Məhkəmənin presedent hüququna əsasən, ərizəçi yalnız o halda çəkdiyi məhkəmə xərclərinin və digər məsrəflərin əvəzinin ödənilməsi hüququna malik olur ki, həmin xərclərin faktiki və zəruri olaraq çəkildiyi sübut edilsin və onlar miqdarca ağlabatan olsun. Hazırkı işdə Məhkəmə ərizəçinin hər hansı təsdiqedici sənədlər təsdiq etmədiyini nəzərə alaraq, məhkəmə xərcləri və digər məsrəflərlə bağlı tələbi rədd edir.

C. İcranın gecikdirilməsinə görə faiz

71. Məhkəmə məqsədəuyğun hesab edir ki, icranın gecikdirilməsinə görə faiz Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə əsaslanmalıdır və onun üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

BU ƏSASLARA GÖRƏ MƏHKƏMƏ:

1. Səs çoxluğu ilə Bayıl həbsxanasının müdiriyyətinə qarşı mülki prosesin ədalətsizliyi ilə bağlı Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi üzrə şikayəti qəbul edilən, ərizədəki şikayətlərin qalan hissəsini isə qəbul olunmayan *əlan edir*;

2. Altı səsə qarşı bir səslə *qərara alır ki*, məhkəmə icraatı onun iştirakı ilə keçirilmədiyinə görə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi pozulub;

3. Altı səsə qarşı bir səslə *qərara alır ki*:

a) cavabdeh dövlət Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq bu qərarın qəti qərara çevrildiyi tarixdən sonra üç ay ərzində ərizəçiyə mənəvi ziyana görə 1.500 (min beş yüz) avro, üstəgəl bu məbləğə görə ərizəçidən tutula bilən hər hansı vergi məbləğini ödəməli, həmin məbləğlər ödəniş tarixində tətbiq edilən məzənnə üzrə yeni Azərbaycan manatına (AZN) çevrilməlidir;

b) yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır;

4. Əvəzin ədalətli ödənilməsi haqqında ərizəçinin qalan tələblərini yekdilliklə *rədd edir*.

Qərar ingilis dilində tərtib edilmiş və Məhkəmə Reqlamentinin 77-ci Qaydasının 2-ci və 3-cü bəndlərinə uyğun olaraq, 22 noyabr 2011-ci ildə qərar barədə yazılı məlumat verilmişdir.

Nina Vayiç (*Nina Vajić*)

Sədr

Andre Vampak (*André Wampach*)

Katib müavini

Konvensiyanın 45-ci maddəsinin 2-ci bəndinə və Məhkəmə Reqlamentinin 74-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq, bu qərara hakim Vayiçin xüsusi rəyi əlavə olunur.

Hakim Vayiçin qərarla üst-üstə düşməyən rəyi

1. Mən çoxluğun bu qərarı ilə razılaşa bilmərəm ki, ərizəçinin həbsxanada qeyri-adekvat tibbi qulluqla bağlı şikayəti üzrə mülki icraatın onun iştirakı olmadan keçirilməsi səbəbindən Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozuntusu baş verib.

2. Birinci instansiya məhkəməsindəki icraatda ərizəçi şəxsən məhkəmə iclasında iştirak etməmiş, amma nümayəndə ilə təmsil olunmuşdu. Qətnamədə ərizəçinin iclasda iştirakına icazə verilməsi barədə vəsatətinə dair bir söz deyilmirdi.

Apellyasiya Məhkəməsi ərizəçinin apellyasiya şikayətinə həm ərizəçinin, həm də onun nümayəndəsinin iştirakı olmadan baxdı.

Bu prosessual səhv səbəbindən ərizəçinin kassasiya şikayətindən sonra Ali Məhkəmə Apellyasiya Məhkəməsinin qətnaməsini ləğv etdi və işi yenidən baxılmağa göndərdi (qərarın 31-ci bəndi).

Bundan sonra Apellyasiya Məhkəməsi işə ərizəçinin iştirakı olmadan, amma nümayəndəsinin iştirakı ilə baxdı.

3. Belə hərəkət etməklə daxili məhkəmələr, mənim fikrimcə, ərizəçiyə qarşı mülki icraatdakı qüsurları yetərincə düzəltmişdilər. Onun xəstəliyi və tibbi müalicəsi barədə sübitedici sənədlərin natamam olduğuna, yəni ərizəçinin tibb tarixçəsindəki qeydlərin Məhkəmənin işə baxması üçün yetəli olmadığına dəlalət edən halların mövcudluğun sübut edilmədi. Qətnamədə ərizəçinin iclasda iştirakının nə üçün zəruri olmasının səbəbi barədə hər hansı qeyd də yox idi.

4. Belə olan halda mən bu fikirdəyəm ki, ərizəçinin iddia tələbinin səmərəli şəkildə təqdim edilməsi üçün onun iştirakı önəmli deyildi və hazırkı işdə 6-cı maddənin 1-ci bəndinin pozuntusu baş verməmişdi.